

YÜKSÖKÖĞRENİMİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ VE TAŞRA ÜNİVERSİTELERİNİN ÖNEMİ

İshak TORUN^(*)
Salih ÖZTÜRK^(**)

Özet: Bilgiyi üretmek, öğretmek ve yaygınlaştırmak üniversitelerin asli (birincil) işlevleridir. Bu işlevler, Türkiye'deki üniversiteler tarafından hakkıyla yerine getirilemiyor. Nitekim, uluslar arası üniversite kalite sınıflamalarına Türkiye'den giren üniversitelerin sayısı iki üçü geçmiyor.

Öte yandan, bölgesel kalkınma farklarını azaltmak, kentleşmek ve demokrasi kültürünü yaygınlaşmak gibi üniversitelerin ikincil işlevleri için yeni kurulan üniversiteler eskilerinden daha verimli ve etkilidir. Yeni üniversitelerin, özellikle taşrada, kurulması verimlilik ve etkinliği sağlamada isabetli olmuştur. Bu hipotez, Türk yükseköğrenim sisteminin yeniden yapılandırılması bağlamında analiz edildi.

Anahtar kelimeler: Üniversite, yükseköğrenim, taşra üniversiteleri, üniversitenin ikincil işlevleri

THE IMPORTANCE OF SECONDARY FUNCTIONS OF PROVINCIAL UNIVERSITIES

Abstract: Producing, teaching and generalizing knowledge is the primary functions of the University. These functions are not being properly fulfilled by the Universities in Turkey. Indeed, only two or three Turkish Universities are ranked among the World University Ranking Classification System.

On the other hand, in terms of the reduction of regional development differences (within the country), urbanization and expanding the culture of democracy which are the secondary functions of the University, newly founded universities are much more efficient and effective than the old ones. In this context, establishing a new university in the provinces is a good decision in order to increase efficiency and effectiveness. In this study, this hypothesis has been re-analyzed using analytical method in the context of the reshaping Turkish higher education system.

Key Words: University, provincial universities, secondary functions of the university

I.Giriş Ve Sorunsal

Türkiye'de hemen hemen her ilde bir üniversite kuruldu. Kısa sürede bu kadar sayıda üniversite kurulmasını savunanların temel argümanı "ülke ihtiyaçları"dır. Aileler üzerindeki dersane külfetini ve öğrenciler üzerindeki sınav yükünü azaltmak için belki en pratik çözüm yeni üniversiteler açmaktır. Nitekim, kontenjanlarında artırılmasıyla üniversite önündeki yığılmalar büyük ölçüde azaldı. Hatta bazı bölüm kontenjanları öğrencilerin tercih etmemesi veya kayıt yaptırmaması nedeniyle boş kaldı.

^(*)Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

^(**)Doç.Dr. Gazikent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü

Türkiye’de gençlerin üniversite okumaya ve meslek kazanmaya ihtiyacı olduğu gibi yetişmiş insan gücüne de ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, yeni üniversiteler efektif bir talebe karşılık geliyor. Yine, sürdürülebilir kalkınma üniversite ve araştırma kuruluşlarının üreteceği bilgi ve teknolojiyle mümkündür.

Yukarıdaki gibi olumlu yaklaşımların “kalite” etkenini göz ardı ettiği söylenebilir. Çünkü, kalite olmadan betimlenen amaçların gerçekleşmesi mümkün olmayabilir. Bir kere, yeni kurulan üniversiteler fiziki altyapı ve donanım bakımından eksiktir. Genel bütçenin mevcut yapısıyla sorunun üstesinden gelmek de pek zordur (Torun vd., 2008). Belki, çeşitli kampanyalarla sektöre çekilecek gönüllü finansmanla altyapı sorunu çözülebilir. Bunun olumlu örnekleri var. Ancak, kısa sürede ve el yordamlarıyla akademisyen yetiştirmek kolay değildir. Bu argümanı öne çıkaranlara göre yeni kurulan üniversiteler, birer “tabela üniversitesi”dir.

Öte yandan, altyapı etkenine dayanarak böyle bir genellemeye gitmek tek nedenli bir indirgemecilik olur. Eğer başarı, verimlilik kriterine göre değerlendirilirse durumun varsayıldığı gibi olmadığı anlaşılır. İstanbul ve Ankara’daki büyük üniversitelerin bir bölümünde görev yapan profesör sayısı, ortalama olarak, yeni kurulan bir üniversitenin tümündeki profesör sayısı kadardır. Başarı çıktılarını sahip olunan imkânlarla (girdilerle) karşılaştırınca gerçekte eski ve büyük üniversitelerin verimsiz olduğu görülür.

Mevcut eski üniversiteler kamu kaynaklarını verimsiz bir şekilde kullanıyor. Büyük ve merkezi üniversiteler, kendi içlerinde ve aralarında rekabeti yok ederek bir nevi epistemik cemaatlere dönüştüler. Yaptığımız bir araştırmaya göre (Torun vd, 2008) Türk eğitim sisteminin birinci sorunu parasal imkânsızlık değildir, aksine verimsizliktir. Yani, yeni kurulan üniversiteler belki kısa vadede toplam kaliteyi düşürecektir, ama orta ve uzun vadede rekabeti şiddetlendirerek verimliliğin artmasına katkı sağlayacaklardır. Kısa vadede ise gördükleri ikincil (görünmeyen/tanımlanmayan) işlevleriyle bölgesel adaletsizlik ve gelir farklılıklarının adilleştirilmesinde çok büyük katkı yapıyorlar.

Gelişmemiş bölgelerde üniversitelerin kurulması ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya ivme kazandırıyor. Bu makale girişimi, Robert Merton’un “ikincil işlev” olarak adlandırdığı çerçevede (Poloma,1993:40 & Swingewood,1998:282-283), taşrada üniversitelerinin kurulmasını olumluyor. Argümantasyon ise daha önce konuyla ilgili yapılan üç ampirik makale (Torun vd, 2009 & Öztürk vd, 20078 & Torun, 2005) sonuçlarının sentezlenmesi ile yapılıyor. Bu bağlamda çalışmanın yöntemi ağırlıklı eleştirel kaynak incelemesidir. Yaklaşımı ise büyük ölçüde Mertoncu işlevselciliktir.

II.Üniversitenin Artan Önemi

Küreselleşme öncesi baskın paradigma, endüstrileşmedir. Bu dönemde, makine ve fabrikanın mülkiyetine, yani üretim araçlarını satın alabilecek kapitale/sermayeye kim sahipse her şeye o hükmediyordu. Güçlüler, kapitale sahip olanlardı. Bütün iktidar mücadeleleri para/sermaye etrafında dönüyordu. Endüstri sektörü neticede sosyal, siyasal, kültürel ve hatta dinsel hayata kendi rengini vermişti¹ (Torun, 2007).

1970'lerden itibaren finans sektöründe başlayıp ekonominin tümüne yayılan küreselleşme ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayatı belirleyen bir çığır haline geldi. Daha hızlı ve kolay iletilen “bilgi (enformasyon)” giderek endüstri toplumunun temel parametresi olan “sermaye (kapital)” in yerini aldı.

Enformasyon teknolojileri, bio-teknoloji, gen mühendisliği ve diğer alanlardaki ilerlemeler bilgi toplumunu olgunlaştırıyor. Bu bağlamda, endüstrinin/kapitalin egemen olduğu sosyaliteye “endüstriyel/kapitalist toplum”, bilginin egemen olduğu sosyaliteye de “bilgi toplumu” demek mümkündür.

İktidar, günümüz dünyasında, artık kapitale ve onun yarattığı endüstriye dayanmıyor. Tank, otomobil ve televizyon üretmek görece önemini kaybediyor. Yeni dünya düzenini bilgiyi üretenler, çoğaltanlar, iletenler ve onu kullanmasını bilenler belirliyor. Güç ve zenginliğin kaynağı yüksek katma değer tasarım, patent ve marka ile yaratılıyor. Fabrika sahipleri, dünden farklı olarak marka, patent ve tasarım sahiplerine taşeronluk ediyor. Nitekim, endüstri çağının simgesi olan Ford otomobil fabrikası, devletten gördüğü destekle **ayakta** durabiliyor. Oysa Henry Ford sahip olduğu otomobil fabrikası ve yarattığı servetiyle zamanının en zengin ve en etkili kişilerinden biriydi.

İngiliz pazar araştırması ve danışmanlık şirketi olan MillwardBrown'ın hazırladığı araştırmaya göre (CNNtürk, 04/28/2010), dünyanın en değerli 10 markasından altısı bilişim şirkettir ve kalan dördü arasında endüstri şirketi yoktur. Yine, uluslararası marka değerlendirme kuruluşu Brand Finance

¹ Öte yandan “alt-yapı üst yapıyı belirler” tarzında Marxist bir determinizm yaklaşımına sahip değiliz. Weberyen bir söylemle ifade etmek gerekirse, alt yapı ve üst yapı karşılıklı olarak birbirini etkiliyor (Bottomere vd, 183). Nitekim din, zihniyet ve kültür unsurlarından oluşan üst yapı, devrimleri tersine çevirmemiştir; ancak yönünü farklı yerlere kanalize etmiştir. Mesela, tarım devrimi Osmanlı ve Avrupa’da otarşik ekonomi ve kapalı bir toplumsal düzen yaratmıştır; ancak bu düzen Osmanlıda Tımar-çift sistemi, Avrupa’da ise Feodal sistem şeklinde farklı kalıplarda tecessüm etmiştir.

(Milliyet 19.03.2012)'in yaptığı marka araştırmasında en değerli 10 şirketin 7'si bilişim şirketleri, biri gıda, biri perakende ve sadece biri endüstri şirkettir. En değerli markalardan dördüncüsü ve en büyük ikinci şirket olan IBM sattığı bilgisayar donanımlarının tümü ABD de üretilmiyor; Çin, Hindistan ve Tayvan gibi ülkelerde üretiliyor. Yani, şirketin ekonomik değeri fabrikasyon üretiminden gelmiyor, aksine donanım tasarlamaktan, yazılım geliştirmekten, aldığı yenilik patentlerinden ve yarattığı markadan kaynaklanıyor. Artık gelişmişliği, fabrika bacaları değil, üniversite ve araştırma kuruluşları sembolize ediyor.

III.Üniversitelerin Bilgi Üretme İşlevi

Üniversiteler, betimlediğimiz üzere, bilgi toplumunun temel parametresi olan *bilginin* üretildiği merkezler olarak kabul görüyor. Üniversitelerin *eğitme-öğretme, araştırma-geliştirme ve bilginin toplumsallaştırılması* olmak üzere üç temel işlevi vardır (YÖK, 2005). Bu bağlamda üniversiteler, ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmek, kalkınmayı sağlamak ve toplumu aydınlatmak amacıyla kuruluyorlar.

Ekonomi ve teknolojideki hızlı değişim işgörenlerin nitelikli olmasını lüzumlu kılıyor. Eğitimi bir kere alıp bitirmek yetmiyor, sürekli yenilemek gerekiyor. Yenilik ve değişimin belirleyici olduğu günümüz dünyasında eğitim, her zamankinden daha önemli. Çünkü eğitimin kalitesindeki artış, bir üretim faktörü olan beşeri sermayenin niteliğini ve dolayısıyla diğer üretim faktörlerin de verimliliğini artırıyor.

Üniversiteler, geleneksel olarak bilgi ve kuramın üretildiği yerlerdir. Bilgiyi üretime dönüştüren yer ise piyasa ve piyasa aktörleridir. Kısaca üniversite ve bilim adamları bilgiyi üretir, piyasa aktörleri ise bu bilgiyi üretime dönüştürür. Bu ayırmadan dolayı bilgiyi üretmek tek başına yeterli görülmemektedir. Eğer bilgiyi üretime uygulayacak piyasanız, piyasa aktörleriniz, girişimcileriniz yoksa veya ekonomik yapınız buna elvermiyorsa bilimsel gelişme sizin için refah anlamına gelmeyebilir. Hatta bilim ve eğitime yapılan harcamalar beyin ve beden göçü vasıtasıyla beşeri sermayenin ülke dışına gitmesine neden olabilir. Basit ifadeyle kendi piyasa ihtiyaçlarına duyarlı olmayan bilim ve eğitim harcamaları sizin zenginleşmenize değil, fakirleşmenize neden olabilir. Bu bağlamda, günümüzde yalnızca bilgi üretip kenara çekilen üniversite, yerini bilgiyi üreten ve bunu üretime dönüştüren, piyasa ve piyasa aktörlerinin çözüm ortağı olan “girişimci üniversite”ye bırakıyor.

IV.Üniversitelerin Sosyo-Kültürel İşlevleri

Üniversiteler, kurulduğu bölgelerin ticari ve ekonomik hayatını canlandırıyor. Ortak kimliği ve demokratik vatandaşlığı pekiştirmesiyle demokrasinin gelişmesine katkı sağlıyor. Bunlar, üniversitenin ikincil işlevleridir.

Küreselleşmenin dümen suyunda yol alan neo-liberalizm, bölgeler ve sosyal tabakalar arası uçurumu derinleştirdi. Bölgeler arası artan kalkınma farklılıkları belki küreselleşmenin en büyük açmazıdır. Yeni üniversitelerin kurulması dezavantajlı bölge ve toplumsal kesimlere kamu harcamalarının ulaşmasına aracılık ediyor; sosyal adaletsizliğin giderilmesinde olumlu rol oynuyor. Çünkü eğitime yapılan kamu harcamaları, sosyal adaletsizliğin giderilmesinde bilinen en etkili araçtır. Devletin başlattığı girişimin, özel teşebbüs ve zenginler tarafından da desteklenmesi bu katkıyı güçlendirir. Nevarki, coşkuyla ele aldığımız işlevler, üniversitenin birincil/görünen işlevleriyle ilgili değil, ikincil/görünmeyen işlevleriyle ilgilidir.

Konuyla ilgili yaptığımız ampirik araştırmaların sonuçlarına göre (Torun vd, 2009 & Öztürk vd, 2008 & Torun, 2005), üniversitelerin araştırma, eğitim ve toplumun aydınlatılmasından oluşan üç asli (birincil) işlevi, bölgeye iş ve aş götürmek gibi ikincil işlevlerle yer değiştirmiştir. Siyasetçiler, işsizliğin baskı altına alınmasını, taşraya kamu kaynaklarının aktarılmasını ön plana çıkarıyorlar. Yöre halkının bir üniversiteden beklentileri ise bir askeri garnizondan beklediklerinin aynısı: Kentin ticari hayatına kamu kaynaklarının pompalanması.

V.Üniversitenin Ünsersal Amaçları Yerel İhtiyaçları Kapsamıyor

Üniversitelerin bölge ve kent kalkınmasına tanımlanan işlevleriyle katkıda bulunması mevcut yapısıyla neredeyse imkânsızdır. Çünkü üniversiteler, işbölümü ve uzmanlaşmanın kemâle erdiği gelişmiş ülkeler ve organik toplumların ihtiyaçlarına göre yapılanmıştır. Gelişmemiş ülke ve kentlerin sosyo-ekonomik yapısı, üniversite hizmetlerinden doğrudan yararlanmayı engelliyor. Üniversitelerin, kuruldukları ülke ve kente özgü amaç ve hedefleri de bulunmuyor. Bundan dolayı üniversiteden beklentiler, kent nüfusunun artması ve kamu kaynaklarının kente pompalanması gibi ikincil amaçlara matuf kalıyor (Öztürk, 2008:188).

Üniversiteler, ünsersal (evrensel) standartlara göre uzmanlaşır. Araştırma ve eğitim hedefleri, performans ölçümleri ve iş mevzuatı buna göre şekillenir. Oysa, gelişmemiş kentlerin ihtiyaçları ölçek olarak küçük ve basittir. Daha çok ticaret ön plandadır. Mevcut üretim yapan işletmeler ise küçük ve/veya orta ölçeklidir. Bundan dolayı fen ve mühendislik alanındaki araştırma ve yayınlardan ülke olarak pek yararlanamıyoruz. Bunlardan daha çok gelişmiş ülkeler yararlanıyor. Son zamanlardaki proje odaklı araştırma ve yayın çalışmalarını bundan istisna tutmak gerekiyor. Binaenaleyh, Türkiye’de fen ve mühendislik bilimlerindeki kaliteli yayınların artması hem bilimsel standartların yükseldiğini hem de milli kaynakların bedensiz beyin göçü vasıtasıyla bedelsiz bir şekilde dışarıya transferi anlamına geliyor.

Üniversitelerin başarı kriterleri arasında ülke ve özellikle yerel toplum yararını gözeten maddeler bulunmuyor. Akademisyenlerin yerel düzeyde yaptığı aktiviteler üniversitelerin belirledikleri performans (atama ve yükseltme)

kriterleri içine dâhil edilmiyor. Üniversitelerin en önemli hizmet üreten alanları olan sosyal bilimler adeta yok sayılıyor. Entelektüel gelenekten, sosyal bilim ve çağdaş yönetim anlayışından kopuk tıpcı, fenci ve mühendis uzmanların kurum içindeki egemenlikleri, Ortega Gasset (1997)'in sitem ettiği gibi (Özkul, 2006), üniversiteleri toplum ve kültüre yabancılaştırıyor. Taşrada bir eğitim semineri vermeniz, panelde konuşmanız, dergi çıkarmanız, dernek kurmanız, yerelde danışmanlık yapmanız, yerel dergi ve gazetelere makale yazmanızın tanımlanmış hiçbir değeri yoktur. Hatta, böyle bir etkinlikte bulunmanız başınıza idari ve yasal bir sıkıntının doğmasına neden olabilmektedir.

VI.Yeni Kurulan Üniversitelerin Birincilleşen İkincil İşlevleri

Birincil işlevlerle ilgili betimlenen bütün olumsuzluklara rağmen, üniversitelerin taşrada kurulmasının, ikincil işlevler düzeyinde inkâr edilemez olumlu sonuçları vardır. Türkiye'nin Nüfus yapısı düşünüldüğünde üniversite sayısı fazla sayılamaz. İsteyen herkesin okuyabilmesi bir vatandaşlık hakkıdır. Bir üniversitede öğrenim görmek bir lütf değeridir; aksine sosyal devlet olmanın gereğidir.

Düz kontak düşünmeye alışmış kimselerin “planlayarak, sayıyı sınırlayarak kaliteyi sağlamak” gibi söylemlerinin ise günümüz için geçerliği bulunmuyor. Çünkü planlamacılığı haklı çıkaran ekonomik ve siyasal konjonktür 1960'lı yıllarda kalmıştır. Günümüz şartlarında katı bir planlama yapıp uygulamak neredeyse imkânsızdır. Japonya, Kore gibi Güneydoğu Asya ülkeleriyle sosyalist bloğu ülkeler bunu zamanında yapıp başarılı oldular. Maalesef Türkiye o günlerini, modernliğin kostümüyle, toplumun kültürü ve kimliğiyle uğraşarak heba etti. Dolayısıyla üniversite sayısının artması kısa vadede (birincil işlevler bakımından) kalitenin dibe vurması anlamına gelse de, sektördeki tekelin kırılıp rekabet ortamının oluşmasında etkili ve gerçekçi çözüm olarak görünüyor.

Üniversite dolayısıyla taşraya gelen farklı farklı öğrenci, personel ve hocaların halkla hemhal olmaları yerel topluma ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan büyük bir dinamizm katmaktadır. Taşrada üniversitelerin kurulması dolaylı bir şekilde buna hizmet ediyor.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı UNDP, gelişmişlik indeksinde gelir ve ekonomik gelişmişliğin yanında eğitim, sağlık ve kültürel göstergelere de yer veriyor. Ortak kimliğin pekişmesi, demokrasi kültürünün yerleşmesi ve vatandaşlık bilincinin artması üniversite dolayısıyla kente gelen farklılıklarla mümkündür.

1970'li yıllara kadar “önce gelişme sonra demokrasi” şeklinde yapısal-işlevselci yaklaşım geçerliydi. Küreselleşmenin ana akım (çığır) olduğu günümüzde ise demokrasi gelişmenin bir şartı haline gelmiştir (Nışancı vd, 2009). Demokrasi, ekonomik istikrar için gerekli olduğu kadar, yenilikçi ve değişimci bireylerin yetişmesi için de gereklidir. İnsan sayısı ve kas gücü yerine birey ve bilginin geçerli olduğu bilgi toplumunda geçerli ilişki ve yönetim

biçimi demokrasidir. Çünkü, küresel rekabette var olmak ancak eleştirel düşünen, yenilikçi, yaratıcı ve girişimci bireylere sahip olmakla mümkündür.

VII.Sonuç, Değerlendirme Ve Öneriler

Üniversiteler, bilginin domine ettiği bir dünyada eskide olduğundan daha önemlidir. Çünkü, güç ve zenginlik artık bilginin üretilmesi, iletilmesi ve kullanılmasıyla yaratılıyor. Nitekim gelişmiş toplumlar bilgiyi üreten, ileten ve daha iyi kullananlardır.

Üniversiteler, bilgiyi üreten, öğreten ve toplumsallaştıran kurumlar olmaları itibarıyla kalkınmanın önemli parametresidir. Bu bağlamda, Türkiye’de çok sayıda üniversitelerin kurulmasını isabetli saymak gerekiyor. Ancak, betimlenen amaçların elde edilmesi fiziki altyapı ile akademisyen ihtiyacının sağlanmasıyla mümkündür. Yeni kurulan üniversiteler, altyapı yatırımlarını ancak orta ve uzun vadede tamamlayabilirler. Betimlenen işlevlerini de bu şartla yerine getirebilirler. Ama, biz üniversitelerin Türkiye’de gördükleri birincil işlevlerinin nispeten ikincil işlevlerinden, Merton’cu işlevsel kuramı (Poloma,1993: 40) ispatlayan doğrultuda, görece önemsiz olduğunu iddia ediyoruz. Kaldığı, Türkiye’de üniversiteler, geneli itibarıyla, kalite bakımından zaten dibe vurmuştur. Yeni kurulan üniversiteler ise bu dibe vurmayı sadece görünür hale getirmiştir.

İkincil işlevler bakımından taşra üniversiteleri büyük kentlerde bulunan eski üniversitelerden daha fazla iş görüyor. Yeni üniversiteler gelir adaletsizliğinin düzeltilmesi, bölgesel kalkınma farklarının azaltılması, büyük kentlere olan göçün durdurulması, kentleşme ve demokratik sosyalleşmenin sağlanmasında etkili araçlar sunuyor. Denebilir ki, bu üniversiteler tanımlanmış (birincil) işlevlerinde eksik bile kalsalar ikincil işlevler bakımından son derece başarılıdır. Benzer genellemeyi büyük ve eski üniversiteler için yapamayız. Çünkü, bu üniversiteler kurulu oldukları kentler için böyle bir işlevi görmemektedirler. Onların başarı ve verimliliğinin başat ölçütü bilim ve eğitim çıktılarındaki performanslarıdır.

Türkiye’deki üniversite yapılanması Türk toplumunun efektif ihtiyaçlarına duyarlı değildir. Tanımlanan akademik başarılar, ülkede doğrudan ekonomik katma değer yaratmasından daha çok saygınlık sağlamaya hizmet ediyor. Özellikle fen ve mühendislik alanındaki akademik başarılar büyük ölçüde milli tasarrufun dışarıya göçü ve israfı anlamına geliyor. Çünkü, milli kaynaklarıyla yapılan araştırma ve yayınlardan büyük ölçüde gelişmiş ülkeler yararlanıyor.

Özelde yeni kurulan, genelde bütün üniversitelerin ülke kalkınmasına katkı sağlayabilmesi için yeni politikaların oluşturulması gerekiyor.

Önerilerimiz, sadece ele aldığımız çerçeveye sınırlı olmak üzere, aşağıdaki gibidir²:

1. Üniversiteler “araştırma-uygulamalı üniversiteler” ve “eğitim üniversiteleri”, öğretim elemanları ise “eğitim(cı)”, “araştırma(cı)” ve “akademik idareci” öğretim elemanları olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmalıdır. Hak ve sorumlulukları da buna göre düzenlenmelidir. Pedagojik yeterliği olmayan akademisyenlere ders verdirilmemelidir. Çünkü, öğreticilik yeterliği olmayan bir akademisyenin derse girmesi eğitimin kalitesini düşürdüğü gibi araştırmaya harcayacağı dikkat ve enerjisini de bölmektedir. Yüksek lisans ve doktora dersleri bu genellemenin dışında tutulmalıdır.

Yeni Yüksek Öğretim Kanunu taslağının (yok.gov.tr) 12. Maddesindeki gibi “İleri Araştırma Merkezleri” kurularak bu ihtiyaç kısmen karşılanmaya çalışılmaktadır. Ama üniversitelerin geneli bu şekilde yapılandırılmıyor. Gerçi yeni yasa taslağının 40. Maddesinde düzenlenen “araştırmacı öğretim elemanı” kurumlaşması ile buna kapı açılıyor. Ama bu, sistemi değiştirmekten daha çok bir iliştiirme niteliğe sahiptir.

2. Yukarıda betimlenen işlevsel ayrışma (eğitimci öğretim elemanı-araştırma uygulamacı öğretim elemanı-idareci öğretim elemanı) yapıldıktan sonra kadrolar büyük ölçüde sözleşmeli hale getirilmelidir. Bunun istisnaları gelişmekte olan bölgelerdeki üniversiteler ile henüz kurumlaşmamış yeni üniversiteler olmalıdır. Bu durum, yeni yasa tasarısının 40. Maddesi ile kendi öz kaynakları güçlü olan ve üniversite konseyinin yönettiği üniversitelerde bir açıdan gerçekleştirilmek isteniyor.

Yeni yasa tasarısının 40. Maddenin 1.Fıkrasına göre konseyle yönetilen üniversiteler isterse sözleşmeli araştırmacı öğretim elemanı alabiliyor, isteyen öğretim elemanı ise bu kadroya geçebiliyor. Bu öğretim elemanları üniversitenin öz kaynakları ve ilgili bakanlıkların mali kaynak durumlarına bağlı olarak diğerlerinden farklı ücretlendirilebiliyor. Ancak bu sadece uygulamaya ve projelere yönelik akademisyenleri kapsıyor görünüyor. Yine, sosyal bilimlerde ne araştırmacı ve eğitimci öğretim elemanlarını kapsıyor. Çünkü 40. Madde'nin 2.Fıkrası araştırmacı öğretim elemanları için “..araştırma geliştirme faaliyetlerinde bulunmak üzere..” kaydını düşüyor. Eğer tanımlama “..araştırma ve geliştirme.. şeklinde düzeltilse bu maddenin içine kuramsal düzlemde makale yazacak akademisyenler de sokulabilirdi.

Önerimiz yeni yasa taslağının 40. Maddesinde yer alan “araştırmacı öğretim elemanı” uygulaması üniversitenin hemen hemen tümüne genelleştirilmelidir. Hatta bu kategoriye yukarıda sınıfladığımız diğer iki sınıf (eğitimci öğretim elemanı ve idareci öğretim elemanı) daha ilave edilmelidir. 41. Madde’de ihdas edilen “akademik faaliyet puanı” her bir öğretim elemanı kategorisi için ayrı ayrı düzenlenmelidir. Yine, 42. Madde ile ihdas edilmek

² Aşağıdaki öneriler Radikal Gazetesi (İshak Torun, 16.04.2012)’nde yayımlanan makaledeki önerilere kısmen benzerlik taşımaktadır.

istenen “akademik faaliyet ödeneği” işlevsel akademik faaliyet puanını esas almalıdır. Yapılacak ödemeler idare ve araştırmacılara yıldan yıla, eğitimci öğretim elemanlarına ise yılda iki defa yapılmalıdır. Bu üç öğretim elaman kategorisi de sözleşmeli statüde olmalı akademik faaliyet ödeneği bu üç statüden birisine sözleşmeli olarak geçecekler tahsis edilmeli, eski statüdekiler için bu ödenek ödenmemelidir.

Böylelikle araştırmacı yeterliğe sahip öğretim elemanlarının ikinci öğretim ve diğer lisans derslerine girerek vaktinin çoğunun israf etmesinin önüne geçilebilir. Mevcut yapıda bir öğretim elemanı araştırma, eğitim ve idari etkinliklerin tümünü birden yerine getirmektedir. Doğal olarak yaptığı üç işlevi de yarım yarım yapmakta veya birini ihmal etmektedir.

3. Üniversitedeki akademik yöneticilik ile idari yöneticilik işleri birbirinden ayrılmalıdır. Yönetim konularına profesyonel yöneticiler, araştırma ve eğitim işlerine ise akademik yöneticiler bakmalıdır. Akademisyenlerin, akademik bakımdan verimli olacakları dönemde akademi dışındaki yöneticiliğe tevessül etmesi hem kendisinin akademik performansını düşürmekte, hem de yönetim işini zaafa uğratmaktadır. Yöneticili, bir meslektir ve belli yetkinliği gerektirir. Bilimsel üslubu zorlayarak söylemek gerekirse mesleği, toplum ve hayatla ilişkisi kesilmiş ve tükenmiş insanların avunma ve oyalanma yeri değildir. Türk siyasi kültüründe yöneticilik hastalık düzeyinde bir tutkudur.

Yeni yasa taslağında maalesef bu ayırım yapılmamaktadır. Sadece “üniversite konseyi” maharetiyle yönetilecek üniversitelerde rektörlerin yetkileri bu kurumca sınırlandırılmaktadır. Oysa Rektörlük ve sekreterlik işlevleri yeniden yapılandırılmalıydı. Bunun için Cumhurbaşkanı Abdullah Gül (24.06.2012)’ün önerdiği “akademik rektör” ve “idari rektör” teklifi yabana atılmamalıdır. Böylelikle akademik işler dışındaki görevler için profesyonel yöneticileri atanabilir. Bu ayırım “üniversite konseyi”nin görev ve yetkisi içine dâhil edilebilir. Yani konsey, her iki rektörü de paralel bir şekilde atayabilir. Akademik rektör hiyerarşik olarak idari rektörün üzerinde olmalı, ama her iki atamayı konsey yapmalıdır. İdari rektör profesyonel yönetici olabileceği gibi akademisyen bir idareci de olabilir.

4. Ayrılan kamu kaynaklarının, yine bir Türkiye hastalığı olan bina yapımına harcanmasının önüne geçilmeli, daha çok eğitime, bilime ve beşeri sermayeye yönlendirilmelidir. Kütüphane, sosyal, kültürel ve sportif tesisler bu genellemenin dışında tutulmalıdır.

5. Sosyal bilimler, iş imkânından ve piyasa mantığından bağımsız bir şekilde bütün toplum için faydalıdır. Dolayısıyla, devlet tarafından koşulsuz olarak desteklenmelidir. Ama, fen ve mühendislik bilimlerinin faydası büyük ölçüde iş ve uygulama şansına bağlıdır. Fen ve mühendislik alanındaki devlet katkısı ülkenin iş ve piyasa beklentileri gözetilerek yapılmalıdır. Çünkü, ülkenin ihtiyacı duymadığı alanda yetişen fenci ve mühendis ile onların ürettiği akademik araştırmalar beyin ve beden göçü ve dolayısıyla milli servetin israfı anlamına gelir.

6. Ara eleman yetiştiren yüksekokullar piyasa ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. Eğitim etkinliği ise piyasa aktörleri ile işbirliği içinde ve beraber gerçekleştirilmelidir. Ama, devlet teknik ve mesleki eğitimi yüzde yüz desteklemelidir. Çünkü, Türkiye'nin ekonomik yapısı her zaman için ara elemana ihtiyaç duymaktadır.

7. Üniversiteler, bilgi üretebilmesi ve eleştiren, medeni cesarete sahip, yenilikçi, girişimci, kişisel gelişimini tamamlamış, ekip zihniyetini kapmış ve demokrasi kültürünü kazanmış öğrenciler yetiştirebilmesi için özgürlük ve özerklik mekânları olmalı, toplumsal gerçeklik iklimine istisna teşkil eden makro klima alanlar olarak kabul edilmelidir. Günümüz dünya koşulları, üniversitelerin her açıdan özgür ve özerk olmasını gerektiriyor. Sorgusuz itaat ve manga disiplininin olduğu bir üniversitede ne çağın gerektirdiği bilim, ne de eğitim yapılabilir.

Öte yandan, konuyla ilgili partizan tartışmalar maalesef üniversitedeki özgürleşme ile demokratikleşmeyi bir birine karıştırıyor. Akademik hayatta bilenle bilmeyeni eşitleyecek bir yönetim yapısı akademik özgürlükleri yok edebilir. Çünkü, akademik başarılar bilimsel liyakatle, yönetime katılma ise demokrasiyle (eşitlikle) ilgilidir.

Bu tartışmanın düzlemi, liberalizm ile demokrasiyi veya özgürlükle eşitliği dikotomik olarak ele alan teorik yaklaşıma içkindir. Demokrasi (eşitlikçilik) ile özgürlükler karşıt kategorilerdir (Torun, 2008, 2009). Sonuçta, eşitlikçiliğe, yani demokrasiye, hassas olunacak yer yönetim alanıdır. Rektörlük seçimleri yönetim alanında daha çok olumlu sonuçlar verirken, akademik alanda daha çok olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Nitekim, akademik payeler, mastır ve doktora diplomaları akademik yetkinliğe göre verilmiyor oy hesapları ve dâhil olunan baskı gruplarının gücüne göre dağıtılıyor.

Yeni yasa taslağında YÖK'ün tekçi merkezîyetçi yapısı üçe bölünerek pluralize ediliyor. Rektörler yerelde kurulacak üniversite konseyine karşı sorumlulaştırılıyor ve yetkileri konseyin inisiyatifine bağlanıyor. Aynı zamanda eski yasadaki özgür düşünce ve araştırmayı sınırlandıran genel amaçlar kaldırılarak yerine demokratik değerler getiriliyor. Ancak yukarıda 2.Maddede betimlediğimiz akademik kadrolar sözleşmeli hale getirilmediği için özgürlük konusu eksik kalmaktadır. Çünkü özgürlük daha fazla üretmeyi, üretenin daha fazla kazanmasını mümkün kılması gerekir. Aksi halde herkesin aynı ödülü aldığı bir yerde özgürlük üretmeye yönelmiyor, ayrıcalığa, sorumsuzluğa ve tembelliğe öykünüyor.

8. Yükseköğrenimdeki verimlilik ve etkinliği artırmak için vakıf üniversiteleri özendirilmelidir. Büyük ve merkezi devlet üniversiteleri de mali ve yönetim bakımından devlet ile göbek bağı kesilmeli bir nevi vakıf üniversitelerine dönüştürülmelidir. Devlet, sadece kalkınmakta olan bölgelerdeki üniversiteleri koşulsuz desteklemeli ve yönetimine de karışmalıdır. YÖK, koordinasyon ve denetleme işini yapmanın yanı sıra parasını bütünüyle devletin verdiği üniversitenin yönetimine müdahil olmalıdır.

Yeni yasa taslağında devlet, vakıf ve özel üniversiteler ayrı yüksek öğrenim çatılarında toplanıyor. Büyük devlet üniversitelerinde inisiyatif büyük ölçüde üniversite konseyine devrediliyor. Yabancı üniversitelerin kurulması özendirildiği gibi mevcut vakıf üniversitelerinin de özel üniversitelere dönüşmesi özendiriliyor. Bütün bunlar yasa taslağının olumlu yanları olarak göze çarpıyor.

9. Ünlversal düzeyde bilim üretmek ve eğitim vermek iddiasında olan üniversiteler büyük ve kalkınmış kentlerde kurulmalıdır. Bunları, araştırma üniversiteleri olarak nitelendirmek mümkündür. İlke olarak, sosyal bilimler ve ara eleman yetiştiren bölümlere ağırlık verilmelidir. Sosyal bilimle ilgili bölümler taşraya kaydırılmalıdır. Eğer, belirttiğimiz üzere merkezi ve büyük üniversiteler vakıflaştırılıp özerkleştirilirse buna ihtiyaç yoktur. Parasını büyük ölçüde özel sektörün verdiği vakıf üniversitelerinde hangi bölümün açılıp açılmayacağı kararı kendilerine bırakılmalıdır.

Yeni yasa taslağında büyük üniversiteler kendi üniversite konseylerine karşı sorumlu kılınmakla kalmıyor, aynı zamanda genel bütçeden alacakları paylar azaltılıyor, hatta sıfırlanıyor. Yasa taslağının bu yönleri olumludur.

Taşra üniversitelerinin eğitim üniversiteleri olmalı veya bölgenin ihtiyaçlarına göre fakülte ve bölümler kurulmalı, ilgili etkinlikler performans olarak tanımlanıp ücretlere yansıtılmalıdır. Bunun için üniversitenin kurulduğu taşrada konferans vermek, dergi çıkarmak, konsey ve komisyonlarda çalışmak, danışmanlık yapmak ve kentle ilgili diğer etkilere katkı sağlamak vb. yeni yasa taslağının 42. Maddesindeki Akademik Faaliyet Puanı içine performans olarak sokulmalı ve bu performanslar 43. Madde ile düzenlenen Akademik Faaliyet Ödeneği'nde yer bulmalıdır.

10. Analiz ettiğimiz yapısal sorunları, özellikle işlevsel karmaşayı gidermeden yalnızca YÖK'ü kaldırmak/revize etmek üniversite sisteminde reform niteliğinde yapısal bir değişikliğe sebep olmayacaktır.

11.

Kaynaklar

- Abdullah Gül (24.06.2012). "Her Üniversiteye İki Rektör", Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/06/24/her-universiteye-2-rektor>, erişim tarihi: 17.11.2012
- Botomore, T. & R. Nısbet (derl.) (1990). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, çev. ve derl. Mete Tunçay ve Aydın Uğur, Verso Yayınları, Ankara.
- CNNtürk (28 Nisan 2010). <http://www.cnntrk.com/2010/ekonomi/sirketler/04/28/> erişim tarihi: 12.12.210
- Gasset, J.Ortega Y. (1997). *Üniversitenin Misyonu*, Çev., Bülent Üçpınar, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Çevl., Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara
- Dünyanın En Değerli 20 Markası, Milliyet (19.03.2012), <http://ekonomi.milliyet.com.tr/apple-dunyanin-en-degerli->

- markasi/ekonomi/ekonomidetay/ 19.03.2012/1517281/default.htm, erişim tar. 19.03.2012
- Nisancı, E. & İ. Torun (2009). “Küreselleşme Süreçlerinde Demokratikleşme: Şehrin Demokrasiye Mekanlık Kapasitesi,” *Uluslar arası Davraz Kongresi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta, ss. 2446-2453.
- Özkul, O. (2006). “J.Ortega y Gasset’e Göre Üniversite, Bilim ve Kültür,” *Akademik İncelemeler*, 1(1). http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/osman_ozkul_universite_bilim_kultur.pdf erişim tarihi: 12.10.2010
- Öztürk, S. & İ. Torun & S. San (2008). “Üniversitenin Sosyo-Ekonomik Gelişmeye Etkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği,” *İktisat Dergisi*, 491.Sayı, ss. 71-84
- Poloma, Margaret (1993), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 2. Basım, Çev.Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Swingewood, Alan (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Torun, İ. (16.04.2012), “Yükseköğrenimin Kronik Sorunları” *Radikal Gazetesi Yeni Söz*, Erişim tarihi: 19.03.2012
- Torun, İ. (2009), “İnsan Hakları Ve Demokrasi Dersinin Misyonu Ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar,” *e.Akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 8(89), <http://www.e-akademi.org/icerik.asp?kategori=Makale&kid=1>.
- Torun, İ. (2008), “Cemaatten Kitleye, Kitleden Örgütlü Topluma: Türkiye’de Cumhuriyet ve Demokrasi,” *Cumhuriyetçilik*, (Ed. Nafiz Tok), Orion Kitabevi, Ankara, 229-269.
- Torun, İ. (2007). “Türkiye ve Dünyada Artan Şiddetin Pesimist Bir Analizi,” *Köprü Dergisi*, 98. Sayı, ss.98-108.
- Torun, İ. (2005). ”Yöre Halkının Üniversiteye Bakışı ve Beklentileri: Niğde Üniversitesi Örneği,” *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(9), ss. 156-177
- Torun, İ. & S. Öztürk & S. Sayın (2009). “Yöre Halkının Üniversiteye Bakışı ve Beklentileri: Kafkas Üniversitesi Örneği,” *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(21), 167-188
- Torun, İ. & M. Kaplan & A. Ergülen (2008). “Türk Eğitim Sisteminin Başlıca Sorunu: Verimlilik ve Etkinlik” , *Milli Eğitim, Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(179), 293-310.
- YÖK (20 Ekim 2005). http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/Kasim_2005 erişim tarihi: 20.10.2008
- Yüksek Öğretim Kanunu Taslağı, <http://yeni-yasa.yok.gov.tr/?page=yazi&c=90&i=105>, erişim tarihi: 17.11.2012